

Володимир Худенко

ХУРДЕЛИЦЯ

Повість

Ірині Козловій

ВСТУП

(літо 1979-го)

З далеку, звідкілясь аж із жовтневського боку легкий полуночний вітер доносив глухі людські крики та навіть обривки фраз — то жниували в полях комбайнери, аж до сих пір з увімкненими фарами мотались на тік повні зерна вантажівки, а комбайни понуро сунули собі крізь глупу ніч, комбайнери і шофери перекрикувались, перелаювались між собою, пронизливо свистіли.

Лисиця оминала ті місця. Там болота, гнилісні, сирі, торф'яністі болота. Зарості лободи з кропивою там хиляться під слабим полуночним вітром, а висохлий очерет глухо потріскує, шелестить, роса спадають обридлі чумні тумани.

Там дім — лисиця прийшла з боліт, але й самі ж болота давно змінились, з них вийшла волога, вийшла затхла стояча вода, — то люди впились в болота і спили їх. Вони розрили рівчаки, як кроти, накопали меліораційних каналів, утнули бетонні шлюзи з залізними дамбами, викорчували хащі, столітнє коріння витягли стальними машинами з драговини, міцне, біласте, мов ті стлілі кістки; люди зігнали з гнізд голосне, невгамовне болотяне птаство. Тепер птахів майже не було, не ширився їхній розлогий спів на всю округу погожими літніми вечорами, і нізвідки стало лисиці красти їхні яйця, тягати їхніх дрібних беззахисних дитинчат — пташки пішли, лишили свої гнізда — та і нехай.

Нехай би тільки це. Нехай би вода з каналів і далі неспішно плила в водосховище, лишаяючи болота, нехай би лиш самі ропухи крили різким кумканням літні ночі, нехай би стелились сумні тумани, густі, прохолодні, зачумлені, глушили собою далекі світання. Нехай би лиш чебрець, кропива, чортополох та грона вовчої ягоди тріпотіли в поривах осіннього вітру, ловили бабине літо. Нехай би узимку сніги устинали болото. Нехай би тільки це.

Та ж ні — люди підходили ближче. Мало того, що їхні оселі з жовтневського боку давно вже тривожили лисицю — вони там довблись у землі на

своїх городах і весною, і влітку, і восени. Ганяли гусячі стада до першої канави, «до першого шлюзу» ранками, як тільки займеться світання, а вечорами ще до смерку зганяли назад у село. Людські діти інколи стерегли гусячі зграї цілими днями, а гуси знай собі гелготали, бо були дурні і свійські. Лисиця патрала гусей, але не так часто, як думали люди. Лисиця знала, що як вона з подібними їй переловлять чимало гусей, то з села набіжать люди з рушницями й собаками, будуть гуркотіти, свистіти похмурим болотом. Лисиця патрала гусей, але рідко — лиш коли годувала своїх дітей, вчила їх полювати. Частіше гусей брали самі ж люди, лише інші, крали з болота серед дня, невміло, з криком, розлякуючи ті гусячі зграї на кілька миль округ. Але навіть відаючи про це, сільські люди вперто продовжували називати тих непевних крадіїв «рукатими лисицями», хтозна й ок чому.

А як болота підсохли, збідніли, стали безликими пасовиськами, то ті ж самі люди з Жовтневого погнали туди гамірні стада рогатої худоби. Вони спускались згори од ферми, кожен ранок. Пастухи ляскали своїми довгими батогами, пихтіли самокрутками, знову ж таки підсвистували. Зганяли колгоспну череду «до третього окопу» на пастівню. І спасу од них не було ніякого.

Тепер же їхні поля спроквола підповзали все ближче й ближче до краю боліт, а гвалт округ стояв

немислимий, од світанку до гупої ночі.

Лисиця брела вздовж лісосмуги і врешті, круто звернувши, вибрела на залізничну лінію. Тут було тихо, але віддалік вже доносився гуркіт потяга, він наближався. Інколи лисиця промишляла тут пошуком викинутих з вікон недоїдків, але рідко — цих місцин вона побоювалася. Вона нині брела не сюди, отож швидко, ще до наближення потяга минула лінію і зникла з іншого боку в такій же лісосмузі, розчинилася в заростях черемшини.

Гул та викрики з полів притихли, а потім і геть розчинилися в гупій тиші липневої ночі. Тут лише шурхотіло листя струнких тополеньок над сонною вулицею та густе віття плакучих верб попід людськими дворами, шурхотіло під тим млявим полуночним вітром. Тут вже давно віджнивували і мирно спали уві тьмі — комбайни тихо дрімали на колгоспному дворі, тремтіли трави на шкільному стадіоні, вулички губилися в низькому тумані. Лисиця звернула до крайнього двору на крайній, околичній вуличці села, вона прошмигнула обніжком і минула виполений городик, звернула в росяний, злегка зарослий садок і довго кралась там у тьмі і тиші, кралась до курника. Кури совались там собі на жердинах та сідалах.

Гайнув ще прохолодний вітер з полів, пронісся над стріхою хати. І тут лисиця відчула щось геть непевне. Вона не могла втямити, що се

лякає її так, напrawdę страшить її, і чим далі, тим дужче, тут, на околиці сонного людського села, серед глухої тьми та безгоміння липневої ночі. Щось наче наближалось сюди. І то був не швидкий потяг з Конотопа, що мчався собі десь віддалік, занурюючись вагонами в предковічні тумани осушених боліт, то був не гурт втомлених комбайнерів з шоферами, що вже, певне, й роз'їхалися з полів, нажнивувавшись сьогодні, то були не стривожені чимось хазяї курника, хліва і всього дворища — в хаті-бо було тихо і хазяї спали мертвим сном. Але щось наближалось сюди.

І це щось невимовно тривожило лисицю, цього природженого хижака висохлих боліт і скорботних віддалених лісосмуг вздовж залізничної лінії, малолюдних окружних сіл. Вона звелась на лапи, облишивши крастись, принюхалась, прислухалась. Але ніц не чула, а те ЩОСЬ усе наближалось. Лисиця крутнулась на місці й ледь чутно заскавчала.

Наскільки загрозливим, ба навіть не так — наскільки чужим, непевним і загрозливим було, те що наближалось! І дивніш за все — лисиця не пам'ятала, щоб відчувала коли подібну загрозу, подібну тривогу, вона узагалі наче ніколи не почувалась так. Щось наближалось, щось невідворотно наближалось.

Раптом лисиця підвела свою морду,

принюхуючись, вдивляючись — так, немов загроза нависала просто над нею, немов хто підкрався до неї в тиші і тьмі липневої ночі, аби вбити. Згори ж лився лише далекий примарний світ Чумацького Шляху.

Лисиця ще раз заскавчала та кинулась геть. Через хаші малини та порічок, навпростець прополеним городом, а тоді через рівчак до миршавої дібровки, чимдуж в бік залізничної лінії. Вона бігла і бігла, а над стріхами сільських хат позад неї усе мерехтів неприродно рясний зорепад.

ЗОЛОТОКОСА КРАСУНЯ (осінь 1987-го)

1

Вона зайшла в Ніжині, сама затащила до вагону валізу та дві важкі сумки, ніхто навіть не поміг. Та й кому було помагати — дві огрядні жіночки, якась бабця... більш наче нікого й не було. Дівчата з її групи поїхали ще на обідній, а вона оце провозилась до вечора... Хай би йому лихо!

Аня поставила свої пожитки на підлогу, аби перевести дух — так і осталась стояти в тамбурі, коли поїзд рушив. Додому! Їй так хотілось додому

— просто сил не було. Вона, відверто кажучи, й не хотіла нікуди вступати, геть нікуди. Хтозна, правда, що б вона робила — сидіти на шиї в батьків також негоже, ясна річ. Та мало там — онно її однокласниця Дарина осталась же вдома в селі, диспетчером в колгоспі батько прилаштував. А тута цей Ніжин непевний. Ну ясно — мати вчителька...

Аня була сором'язливою дівчиною і навряд чи кому й сказала би про свою відразу до навчання. Та й тато ж казав — спочатку важко буде, а там втягнешся. Щось ніяк не втягувалась, а вже ж другий місяць пішов.

Може, й правда мине? А зараз — додому! Хоча б на однісінький вихідний. Подумала ще, що мати, може, буде сваритись за невипраний та недоладований одяг, котрий везла оце з собою. Та ні — напевне, не буде, чого їй сваритись? І так знає, яка з Ані хазяйка. Та й недовго ж ще живе сама...

Зате онде привезе додому гостей — дрібничка всяка, те та се, а одначе батькам приємно буде, в селі-бо не дуже й купиш.

Гляділа ще в вікно тамбуру — там проносились скошені поля, безіменні полустанки, віддалені села в надвечірній імлі. Впала тінь від лісопосадки, і Аня вгледіла у відображенні себе — середнього зросту, світло-русу, в своїй нещасній квітчастій суконьці, змарнілу, втомлену, з отими ненависними підлітковими прищиками на чолі,

котрі ніяк не хотіли сходити!

Врешті видихнула, взялась за сумки — поволоклась у вагон, ой вік би його не бачити! Вагон був напівпустий — сиділи оті огрядні жіночки, якась група старших чоловіків грала начебто в карти. Аня запримітила поодаль цілу вільну секцію і посунула, згорбившись, туди.

Тут-бо важка валіза й вислизнула з її рук. Вона ледь не скрикнула... аж раптом валізу ту ледь не коло самої землі спіймали чоловічі руки. Аня похитнулась і вхопилась за сидіння вільною рукою.

Це був хлопчина, може, трохи старший за неї, в сорочці, блакитній тільнящі під нею, вельветових штанях. Він теж був русявий, трохи темніший за Аню, очі блакитні, погляд приязний, добродушний, сам весело всміхається. Як на Аню — симпатичний навіть.

— Ой, дякую... — розгублено вивела вона (боже, який сором!). — Та що ж це?.. — крутнула роздратовано головою.

— З ким не трапляється... — ще більш приязно всміхнувся він, од чого Ані навіть трохи полегшало. — Приземляйтесь, — вказав на вільне місце навпроти себе.

І, навіть не спитавши дозволу, заштовхав її валізу між сидінь.

Вона знов нерішуче роззирнулась по вагону, а потім все ж всілась навпроти нього. Подумала про

себе — цей наче чіпляється не буде, а там хтозна...
Все ж несвідомим рухом оправила суконьку перед
тим, як сісти.

— Ви чи здалеку? — знов ніяково всміхнувся
хлопець. — Так навантажились...

— Та... — вона знизала плечима, дивлячись у
вікно. — Додому їду... З навчання.

— А чи так рано вивчилися вже?

— Що? — Аня зиркнула на нього, не
розуміючи, а тоді махнула рукою: — А, ні... на
вихідний лишень. Ну... я перший рік навчаюсь.
Вдома ще не була з літа.

Він її обережно перебив:

— Скучили?

Вона сумно кивнула головою, і на чоло опали
русяві кучері.

— Скучила.

Помовчали трохи, слухаючи гуркіт коліс та
глухий скрип вагону — за вікном проносились ті ж
самі скошені поля, безіменні полустанки, віддалені
села в передвечірній імлі.

Він подав їй п'ятірню:

— Стас. Можна Стасик, мене так всі
називають, — розвів руками, немов
вибачаючись. — Ви ж не здалеку, значить?
Місцеві?

Вона потисла йому руку, відзначивши про
себе мимохіть, що їй якось незвично приємно з ним,

затишно... Наче вдома?

— Аня. Анюта — ось як мене всі називають, але я тоді страшно лютую — майте на увазі.

— А нащо ж признались?

— Та, все одно...

— Я зрозумів. От вже ці дражнилки. То ви звідки? Чи... то таємниця?

— Та з Підлипного, яка таємниця? А ви?

— З Бахмача. Але їду не туди.

— А куди?

— А здогадайтесь!

— М... Що, в Підлипне теж? — вона здивовано вирячилась на нього.

— Ні, насправді ближче, в Халімоново, але вийдемо, виходить, разом. Хоч пожитки ваші донесу.

— Так вам ого ще куди теліпати!

— Ну, а що ж вдієш? Туди потяги не доходять. Полеп пішки хіба...

— Правда.

Ще помовчали з хвилию.

— Я насправді вас добре розумію, — заговорив хлопець. — Я сам не навчався, правда, після школи... одразу в армію, в учебку, а звідти в Афганістан. Отаке.

Аня спинила на ньому розгублений погляд.

— Ви там... — мовила несміливо. — Тобто... — запнулаь. — І їдете додому?

— Що? — здавалось, він не зрозумів. — А, ні... Я ще на початку липня на дембель вийшов, ну — вернувся, словом. Оце тиняюсь тепер, як неприкаяний. В Халімоново товариш мій живе. Ваня Шеремет, не знаєте такого?

— Та... То ж далеко, — протягла вона, немов виправдовуючись.

— І справді, — погодився він. — Оце катаюсь не скільки по ділу, а так... Аж не віриться, що вже вдома. Не навіщаюся ніяк.

— Мабуть... — почала вона якось ніяково. — Мабуть, там ви дуже скучали. Це ж так далеко.

— Далеко, — погодився він нейтральним тоном. — І не всі повертаються. Але бог з ним! Ви ж вчителька, так?

— Тобто? — запитально зиркнула Аня.

— Педагогічний інститут...

— А-а... — кивнула вона головою, усміхаючись. — А як ви здогадалися?

— Та великого розуму не треба...

— А! — закивала вона головою, здогадавшись, і дзвінко розсміялась.

— Ви де зайшли?

— Точно, точно...

— Красива дівчина, з вигляду — студентка, з валізами... А інших інститутів у цих краях я не знаю просто.

— Я зрозуміла, зрозуміла, — вона

розслаблено відкинулась на сидіння.

— У мене там однокласниця вчиться насправді. Олена Величко, — він задумався, — вже третій курс, чи другий.

— О, її я навіть знаю! — кивнула головою дівчина. — Так, вона на третьому курсі.

— О, бачите — світ тісний.

2

Вони зійшли з потяга удвох, на курному полустанку в полі, він виніс її речі. Коли електричка поповзла собі далі, то він не надто рішуче мовив до неї:

— От знаєте що... Давайте я вам додому віднесу ваші пожитки?

— Та ну що ви? — запротестувала вона.

— Ну, Підлипне ж там? — він вказав в бік ближньої лісопосадки.

— Так, але... — вона завагалась. — Халімоново ж через поле — вас ніч застане.

— Ой, ну і нехай! Побреду скошеним полем, — він театральні замахав руками, — знаєте, як я пізні осінні заграви люблю? І взагалі — осінь...

— Та ну, вам же... — вона струснула головою. — Мені незручно, ні!

Він на те розправив плечі і мовив з напускною суворістю:

— Чуєте, ну я ж як не як сержант-десантник — ну чи мені боятись ходити поночі полем?

— Але... — вона задумалась. — Ну говорять, що... — повела далі якимось уривчасто, невпевнено. — Тут десь неподалік. Насправді не так і близько, але ж неподалік від залізниці, і... — (не треба було за це, не треба!)

Він спохмурнів.

— От лихо.

Опустив голову.

— Що? — не втямила Аня.

— Насправді я це і мав на увазі. Тобто, — спохмурнів ще дужче, — я не хотів просто вас лякати. Але... Не хотів, аби ви вештались самі — тут глушина така, знаєте.

— Та знаю. Але ж... За Конотопом десь? — з якоюсь навіть надією в голосі промовила вона.

— Словом — без заперечень, — рішуче вивів він. — Я вас проведу, а цю тему залишимо, добре?

— Ну добре, — кивнула вона наче навіть полегшено. — Але страх як незручно.

— Та бог з вами! Забудьте.

Вони рушили вниз із полустанку по розбитих бетонних сходинках — там далі виднілася стежечка між густих висохлих трав.

— Я теж люблю, — мовила дівчина, всміхнувшись сама до себе.

— Що? — спитав він із цікавістю.

— Осінь. Золотокосу красуню... — звабливо всміхнулася вже до нього.

— Самі такі! — відрізав він, також посміхнувшись.

— Тобто?

— Золотокоса красуня.

— Хи... — вона зайшла рум'янцем. — Та ну вас!

Врешті вони зійшли вниз, і над розбитим полустанком запанувала примарна вечірня тиша. Її згодом порушив черговий потяг — прогуркотів, не спинившись, повз полустанок, і висохлі трави вздовж колій боязко задрижали.

3

Через годину чи щось близько того він вибрів на залізничну лінію, в глухій безлюдній місцині, кілометрів за два від станції Підлипне. Він ішов, злегка тиняючись, важко дихаючи, ніс в руках валізу та обірвану, скривавлену квітчасту суконьку.

Він пройшов по шпалах метрів зо п'ять, тоді захитався, впав на коліна, звів очі до багрянистого надвечірнього неба.

Стояв так хвилі зо дві, переводив подих, а тоді обірвав чистий клапоть квітчастої суконьки — заходився витирати ним свої скривавлені губи та підборіддя.

«Іменем Української Радянської Соціалістичної Республіки.

22 жовтня 1990 року судова колегія по кримінальних справах Сумського обласного суду, в закритому засіданні Сумського обласного суду розглянувши кримінальну справу за звинуваченням Руденка Станіслава Івановича, 1966 року народження, уродженця села Карабутове, Конотопського району, Сумської області Української РСР, українця, громадянина СРСР, неодруженого, з середньою освітою, що закінчив у 1984 році Дубов'язівську ЗОШ та курси ДТСААФ, раніше не судимого, учасника бойових дій в Афганістані, — у здійсненні злочинів, передбачених статтями 17 та 118 ч.2, 93 п.п. «Е, Ж, З» Кримінального кодексу УРСР — справа «Полустанок»

ПОСТАНОВИЛА:

У період з 1986 по 1990 роки підсудний Руденко С.І. на території Сумської, Чернігівської та Київської областей УРСР здійснив 26 убивств молодих жінок та дівчат на сексуальному ґрунті і з особливою жорстокістю. З початку 1986 року і надалі на території Сумської та Чернігівської областей УРСР в лісосмугах та лісових масивах, прилеглих до міст Конотоп, Ніжин, Бахмач,

Чернігів, Плиски, Крути, та при виїзді з міста Київ у напрямку цих міст стали коїтись убивства молодих дівчат та жінок, при чому — з особливою жорстокістю та з нанесенням жертвам численних травм садистського характеру. Зловмисник повністю роздягав жертву і після здійснення вбивства забирав одяг жертви, як правило, ховаючи його на значній віддалі від місця вбивства, часто закопував його в землю. Характерним для дій зловмисника було також нанесення тілам жертв численних травм ножом та зубами, розчленування та поїдання останків. Позаяк зловмисник здійснював свої злочини в глухих місцинах, куди навмисне заманював жертву, трупи повністю роздягав, а одяг забирав і ховав, то тіла загиблих виявляли часто через значний проміжок часу, коли тіла знаходились у стадії глибоких гnilісних змін або були повністю скелетизовані. Кримінальні справи по цих фактах, котрі були відкриті територіальними слідчими органами, розслідувались розрізнено та після проведення обов'язкових слідчих дій призупинялись через невиявлення вбивці. За звинуваченням у цих злочинах слідчими органами Сумської та Чернігівської областей притягувалась велика кількість розумово відсталих та психічнохворих осіб, котрі в ході розслідування обмовляли себе, а справжній вбивця тим часом перебував на свободі.

В електричках та на залізничних станціях у пошуках потенційної жертви Руденко блукав пероном, вагонами потяга. Повертаючись із відрядження на службовій машині, Руденко міг вийти в глухому безлюдному місці та, пославшись на особисті справи, залишитись на околиці населеного пункту. Будучи абсолютно байдужим до чужих страждань та чужого болю, безжалісно та з особливою жорстокістю вбиваючи жінок та дівчат, Руденко абсолютно безпристрасно сприймав їхні страждання, відзначаючись залізною психікою, на котру ніщо не могло вплинути, зокрема й вигляд жахливих страждань жертв, котрих Руденко свідомо добивався тими страшними тілесними пошкодженнями, які він їм наносив, при чому жінки та дівчата буквально були залиті власною кров'ю. Після скоєння вбивств Руденко, виходячи з лісосмуг у громадські місця, спокійно та розслаблено спілкувався з незнайомими громадянами, заводив веселі розмови (що наглядно проявилось в епізоді вбивства А. Кравчук 1988-го року), не проявляючи ні найменшого душевного хвилювання, повністю контролюючи свої дії та чітко орієнтуючись в обстановці».

5

Потяги в цих краях курсували зі сходу на

захід і з заходу на схід. А вздовж залізничної лінії в цих краях лежали сумовиті простори богом забутої землі — далекі пшеничні поля, туманні містечка в пломенях заграв та лісосмуги в опалім листі. Час тут немов спинився, і ламке висохле колосся тремтіло в суховійних вітрах, курява стелилась шляхами, а вічна осінь свистіла протягами вздовж колючого дроту державних кордонів. Від Штеттіна на Балтиці до Трієста в Адріатиці залізна завіса лягла поперек континенту. А потяги курсували зі сходу на захід і з заходу та на схід.

HAPPY NEW YEAR **(зима 2004-го)**

1

По радіо завірюху обіцяли лиш на вечір, але вже й зараз мело так, що не видно було світу. Злиденні вулички Карабутова лежали в заметах, подекуди хазяї ще розчистили свої двори та попід дворами, а голова сільради зранку ледь не силою змусив місцевого орендатора Шпетного прогорнути трактором головну вулицю — єдину асфальтовану, де була сама сільрада, клуб з бібліотекою та полишена школа. А от на околицях зоставлені людьми дворища ледь-ледь виглядали з заметів.

Всі до одного жителі села сиділи нині по хатах і носа на двір не показували, тож вулиці були не лише занесені снігами, а й сиротливо безлюдні, немов яка дурна Антарктида, їй-бо.

Проте — таки не всі сиділи по хатах. Коло полудня на вулиці Калініна, що з одного боку прилягала до головної, а з іншого виходила ген в поле з села — тобто була крайньою, околичною; так от — на цій вулиці з'явилась дівоча постать.

Здаля, щоправда, навряд чи можна було визначити, дівоча вона, чи парубоча, чи ще яка — бог його зна. Дівчина була вбрана в громіздкий плямистий маскувальних кольорів бушлат, взута в кирзові чоботи, і лише стрункі ноженята в чорних вузьких джинсах вказували на дівча, а мо' й просто на підлітка. До всього голова і лице її були закутані в сіру пухову хустину, так що видимий був лише проріз очей, тож якщо на кого вона й скидалась нині, то скорше всього — на якусь терористку-шахідку.

Вона брела заметами (вулиця була, ясна річ, нерозчищеною), раз од разу спотикаючись і загрузаючи в снігу, два рази ледь не впала, поки спустилася з пригірка — втримала рівновагу, виставивши руки в рукавицях так, немов збиралась підлетіти.

Врешті вона завернула з провулку в обсаджений кущами бузку двір сільського

медпункту. Невеликий будинок (в селі їх чогось називали «фінськими», хоча ті й були всуціль цегляними) — його ще давно, в 84-му році, завбачливо звели для місцевого (нині покійного) колгоспу благородні працівники Конотопського електромеханічного заводу «Червоний металіст», а до нього — ще й сарайчик збоку. Це був хороший будинок взагалі-то, ну, хоча б по сільських мірках, там було декілька кімнат, ванна, санітарний вузол, простора кухня, два виходи — на веранду та запасний у двір. Дівчина в плямистому бушлаті сама мешкала в подібному.

Так от — ця дівчина звернула в двір медпункту, зійшла на крилечко, обтрусилась там од снігу, потупала ще ногами, збиваючи сніг із чобіт, і рушила всередину. В коридорі дівчина розмотала свою важку хустину, так що вона тепер покривала саму лиш голову.

Це була молода дівчина років двадцяти п'яти, як інколи говорять — яскраво вираженої слов'янської зовнішності, зі світло-русим густим волоссям та великими зеленими очима. У вухах у неї стирчали навушники-«таблетки», а ще вона постійно злегка всміхалася одним кутиком губ, од чого звичний вираз її обличчя скидався на глузливу гримасу-оскал.

Звали дівчину Ліза Кравченко.

ЛІЗА КРАВЧЕНКО

Ліза Кравченко була єдиною дитиною в простій, але вельми заможній, як на сільські мірки, сім'ї. Її тато був агрономом, мама — завучем у середній школі. Обоє вони дуже любили Лізу і не відмовляли їй ні в чому. Коли в дванадцять років Ліза забажала займатись музикою, то тато навіть розщедрився і купив для неї в місті синтезатор «Yamaha», найнявши до нього ще й репетитора, котрий їздив двічі в тиждень навчати Лізу музиці. І, на неабиякий подив геть усіх, Ліза виявилась напрочуд здібною ученицею. Через якісь місяців зо два занять вона вже сама складала простенькі мелодії, а через рік-другий уже жодна сільська дискотека, весілля, проводи та концерти самодіяльності не проходили без її участі. В десятому класі школи Лізу познайомили з двома панами зі столиці — одного з них Ліза навіть якось бачила по телевізору. Так от, ці пани запевняли Лізиних батьків, що в дівчини велике майбутнє — треба записати декілька її композицій, організувати кілька виступів... Окрилена Ліза їздила в столицю і в область на студію звукозапису, писала свій перший альбом (не забуваючи все те відзначати в гучних компаніях), словом — так захопилася, що й незчулась, як довелося здавати іспити в іншій школі

екстерном, та й то з неабияким клопотом — через двійки, прогули і незадовільну поведінку. Чи й варто говорити, що альбом Ліза не випустила, майже ніяких грошей не отримала, а двійко найбільш драйвових її тем по радіо все ж зазвучали, щоправда — без будь-якого натяку на її авторство. Вона так того року нікуди й не вступила і сиділа на шії в батьків, поки мати не вперла її на заочку педінституту та не виділила якісь години вчителя музики та організатора шкільних свят. В принципі — Ліза не тужила.

3

Всміхаючись чомусь своєму, Ліза морозко здригнулась і підійшла до грубки, закинула туди кілька дровенят, весело наспівуючи при цьому:

— Блискай, зіронько моя,

Ніч сповзає на поля...

Либонь, саме ця пісня зараз лунала в її навушниках.

Зрештою дівчина рушила в саме приміщення медпункту. Там, у приміщенні, вона скинула свою важку хустку й бушлат, повісила їх на гачок і звернулась до когось у сусідньому кабінеті (котрий тутешні називали «маніпуляційною»):

— Холод — могильний! А мете! Ромка тут, Дмитрович?

— В сараї, — задумливо вивів чоловічий голос в маніпуляційній.

— Тю. А й думала ж зайти... — Ліза стукнула собі по голові рукавицею. — Чуєш, по радіо сказали — на ніч буде бозна й шо... Словом — до нас завалюйся, й без питань. А то тебе тут замети, — додала, об чімсь задумавшись. — А шо, старих нема — посидимо, поспіваємо.

Вона підійшла до дзеркала на стіні й почала причісувати волосся, осмикнула свій теплий светр-водолазку. Неголосно продовжила співати вже інакше:

— Ми України дочки й сини,

Разом нас багато... Чуєш? — знов гукнула в бік маніпуляційної, наче щось згадавши.

— Оу? — відгукнулись одвідти.

— Послухаєш мене, ага?

— За чим? — неуважно вивів голос із маніпуляційної.

— Кашель, за чим... — буркнула Ліза у відповідь.

Голос же з маніпуляційної на те лиш елегійно продекламував:

— Минздрав СССР предупреждает:

Все миновалось, молодость прошла...

Ліза роздратовано крутнула головою, дивлячись в дзеркало, але ніц не сказала у відповідь.

— Ну що там? — нетерпляче мовила вона, стоячи вже в маніпуляційній з оголеною спиною і завернутим на голову светром.

Чоловік років тридцяти чи й трохи більше, в лікарняному халаті, злегка посивілий, високий і стрункий, вийняв з вух фонендоскоп і відійшов від Лізи до шаф за чимсь своїм.

— Куриво, — байдуже мовив чоловік, навіть не повернувшись до неї.

— Брешеш! — гримнула Ліза з удаваним роздратуванням. — Я промерзла. Онно холод який...

Чоловік на те лиш байдуже махнув рукою знов, до неї не повертаючись.

Ліза почала вдягатись, вдавано надувшись.

— І взагалі, — бурчала вона при цьому, невизначено розмахуючи руками, — ти мене навмисне париш зі своїм паханом, з оцим усім...

Почувши її останню фразу, чоловік різко розвернувся до неї та виставив руки, наче ото обороняючись.

— Не починай! — прорік він вельми категорично.

Але Ліза, не спиняючись, тараторила своє:

— Тільки не розкажуй знов, що ти, мовляв, не

ходив, і не голосував за своїх бандосів, ага, я тебе благаю... Тільки...

Чоловік розпачливо обхопив голову руками.

— Не були б ми друзями, я б тебе, гада, вбила, от як хочеш.

— Не ходив, — він підійшов і став перед нею. — І не голосував. На і забийся, — протягнув їй пластинку таблеток. — Двічі в день по одній.

Гупнули двері в коридорі.

— О, Ромка!.. — радісно всміхнулась Ліза і тут же вибігла в коридор.

Там вона безцеремонно повісилась на шию міцному коренастому хлопчині в куфайці та бурках, з обвітраним лицем, білобрисому.

Той легко підняв її і підніс до стареньких крісел тут же в передпокої, всадив на одне з них, після чого ще й поворушив п'ятірнею її густе світло-русе волосся.

— Тю, зачіску скуйовдив, — знову вдавано надулась Ліза.

Хлопчина ж став собі роздягатися на тому ж місці, де й вона хвилю тому.

— Хух! Ох і приморозило... — причитав він при цьому, а тоді кинув до медпрацівника, всміхаючись: — Що, знов чіплялась до тебе?

— Ото ще! — обурилась Ліза.

Старший чоловік вернувся між тим у маніпуляційну і говорив до Романа вже звідти:

— Що там, догоріло?

— Так... — кивнув той. — Я там ще нарубав, вранці завтра розтоплю чи в обіди. Нехай. Приходив хто?

— Та... Клименчиха тиск міряти. По сто раз на день ходить.

— Хи...

— Зараз підемо — вже нікого не буде.

Чоловік виніс з маніпуляційної пляшку коньяку та три келихи.

— Ну що, — мовив він всміхаючись, — happy new year?

— Воістину new year! — урочисто констатувала Ліза.

5

РОМАН ЗАКІРОВ

Роман Закіров був родом з невеликого селища Талашкіно, кілометрів за два від Смоленська. Власне, прожив він там менше двох років, поки тато з мамою не розвелись і вона не вернулаь на малу батьківщину, забравши і Ромку. Ромчина мама була також фельдшером і працювала у цьому ж медпункті аж до пенсії, після чого її змінив Дмитрович. Сам Ромка виростав уже тут в селі, він вчився з Лізою в одному класі і з самого дитинства був у неї закоханий. Він вважав її незвичайною,

талановитою, а себе — пересічним хлопцем, на якого звернула увагу принцеса. Поки Ліза сиділа на шії в батьків, Рома навчався в технікумі і, намагаючись заробити для них обох грошей, втрапив у непевну компанію, ледь не сів за розбій — відбувся умовним терміном. Нині він, як і його кохана, сидів у селі, жив у старій материній хаті й працював, де прийдеться — заготовляв дрова, лагодив щось по господарству і тому подібне, все ж не втрачаючи надій стати на ноги та забрати Лізу хоча б у місто, де вона, як йому видавалось, знайде себе і стане щасливою. Та і він з нею також.

6

Вони всі втрьох випивали у кабінеті фельдшера — невеликій комірці зі столом, шафою, явно обжитою кушеткою та чималим сейфом у кутку. Вікно в комірці було одне, та й те загразоване.

Роман та Ліза з келихами стояли коло столу, а старший чоловік в халаті нарізав скибочками лимон. Ліза поцупила у нього одну скибочку, і чоловік на те сердито прошипів собі під носа:

— Подожди, дай сервірую.

Ліза всміхнулась, кусаючи скибочку, а чоловік заходився розкладати лимон на блюдечко.

Роман відсърбнув коньяку з келиху і про

щось на хвилю задумався.

Тоді, немов згадавши щось, звернувся до Лізи:

— І от сьогодні точно хтось у Руденків по двору лазив...

Ліза, ледь не похлинувшись лимоном, легко кашлянула.

Пожалілась до медпрацівника:

— От він постійно... Він постійно мене стрьомає цим. Ромка, блін! — несильно вдарила хлопчину по плечу.

— Ну, знач, не всі такі лякливі, як ти, — зазначив той філософськи. — Шантрапа якась поткнулась обратно...

— Чого її не розкидають, я не розумію? Ту хату, — поцікавився медпрацівник.

Він уже полишив свої клопоти з лимоном і стояв тепер коло вікна — позирав на сніговій, що лиш посилювався.

— А хто? — зауважив Роман. — Хто туди полізе? Тут півсела такі, як Ліза, переляки.

— А його ж тут і піймали десь? — спитав ще медпрацівник, вдивляючись у сніговій. — Я так і не втямив...

— На сусідній вулиці, — пояснив Роман. — Коло хати, що... Ну на Першотравневій, а хата на Калініна їх. Його наші місцеві й здали ж.

— Та я чув.

— Жінка тут така була, в магазині торгувала.

Її Лізіна тітка знала ось добре, по канторі сільповській — ну, та, що в місті тепер. Вона по сусідству жила, ну майже... Там пустир був, вона типу бачила, як він шмотки скривавлені закопував.

— Рома! — прикрикнула Ліза на хлопця, і той замовк.

— Він казав, що прийде за нами, — мовила вона, загальмовано дивлячись на келих. — На суді. Казав, що прийде за нами всіма.

— Мало що там він казав... — пирхнув Роман у відповідь.

Дмитрович повернувся од вікна, мляво всміхаючись, і мовив, очевидно, намагаючись зняти неприємну тему:

— Ходімо... там у сейфу — я прикупив продуктів пару пакетів, заберемо.

7

ТИМОШЕНКО ІВАН ДМИТРОВИЧ

Тимошенко Іван Дмитрович був уродженцем міста Конотоп. В буремні роки розпаду Країни Рад він саме закінчував навчання в столиці, брав участь у Революції на граніті — там познайомився з дружиною звідкись із західної України, привіз її в свій Конотоп. Він мріяв вчитися далі, але наставали непрості часи — треба було забезпечувати щойно

створену сім'ю. Отож він довгих десять років працював звичайним фельдшером на швидкій. Позатим — сім'ю це не врятувало; вона розпалась, і розпалась важко, гидко, зі страшними скандалами і наступним запійним п'янством Івана Дмитровича. Коли дружина з дітьми переїхала до себе на западенщину і там наново вийшла заміж, Іван Дмитрович відчув, що в місті дитинства його більш нічого не держить, та й гайнув собі світ за очі — коли в одному з миршавих забитих сіл району звільнилось місце фельдшера, то він, не задумуючись, зайняв його. Тутешня тиша та безгоміння вздоровили його — він навіть досить швидко позбавився від своєї неприємної залежності. У своїй пустій квартирі в місті він тепер бував напрочуд рідко — та й то аби лише відіспатись та зібрати речі. Ночував у приміщенні сільського медпункту, інколи — у Роми чи Лізи, з котрими дуже здружився, міркував навіть, аби купити тут будинок, але поки це так — ще несерйозно. Іван Дмитрович просто хотів відпочити, хотів забути своє минуле життя тут. І забув.

8

Хурделиця поволі замітала забите малолюдне село. Сніг засипав обвалені комори, зарослий

кленками і заставлений ржавими остовами комбайнів колгоспний двір та покинуту ферму скраю за селом, полишені будинки на околицях, безлюдні вулиці з розбитими дорогами, замітав далеку трасу за полями, по якій все ще сунув поодинокий транспорт.

Троє постатей неспішно брели засніженою вуличкою забитого села, ошархнувшись, падали в сніги та жбурляли снігом один в одного, а одна з них — в плямистому військовому бушлаті та хустці — до того ще й голосно виспівувала:

— Разом нас багато,
Нас не подолати!

9

— Так, може б, ви таки з нами?

Дмитрович завбачливо подав Лізиній мамі пальто.

— Та ото ще! Чого б ми з молоддю? — пирхнув Павло Олександрович, Лізин тато, високий ставний дядько з густою смоляною кучерявою чуприною.

Вони вбирались саме на кухні — планували святкувати Новий рік у Конотопі, в Лізиної тітки — старшої сестри того ж Павла Олександровича. Справа в тому, що саме цього року восени од інсульту помер її чоловік. Дітей у них не було, не

нажили, та й родичів, крім брата, у тітки Томи майже не було — лише чоловікова рідня, але далеко, десь аж в Ставропольському краї сусідньої держави.

Отож Павло Олександрович і вирішив з дружиною поїхати підтримати сестру. Та й «молоді» також треба б десь зібратись, відпочити — так вони з дружиною розсудили. Ну не до Романа ж їм іти в його мазанку? І не до Дмитровича в медпункт — там толком не натопиш, сам Дмитрович як ночує в тому медпункті, то протоплює ще й окрему буржуйку в кабінеті, а все 'дно зуб на зуб не попадає.

— Кажуть, замете дуженько... — мовив ще до нього Дмитрович занепокоєно.

Олександрович тільки рукою махнув на те:

— Нас Прусак підкине на станцію, а звідти потягом. Якось доїдемо.

— Ну дивіться.

Вони втрюх ще провели їх на вулицю. Рома доніс сумку до хвіртки, завія саме трошки ослабла. Там вони і розпрощались на дорозі — Ромка поривався донести сумку аж до самих Прусаків, але Павло Олександрович відмовився:

— Сам донесу, наче ще не паралітик. Ну, малята, з прийдешнім! — урочисто вивів він наостанок.

Стільців наче й вистачало, але Рома про всяк випадок прихопив з кухні ще два та й поніс до зали — звідти вже долинали насправду оскаженілі крики Лізи та Дмитровича, котрі говорили одночасно і перебиваючи один одного, словом — сперечалися.

— Це... У блядського вашого покоління отакий рабський менталітет, ага! — гарчала Ліза.

— Ага? — огризався Дмитрович.

— Ага! Країна Рад — гримить набат!

— Вас... Вас звели туди автобусами. Зігнали, як баранів, а ти... мені про менталітет?

— Якими, блін, автобусами? Про ЦРУ ще не сказав, забувся?

— Скажу...

— Скажи!

— Скажу і про ЦРУ. Ти знаєш, як Шеварднадзе змістили?

— Почалось! — Ліза сплеснула в долоні.

— Ти послухай, малятко! — перебивав її Дмитрович.

— Ізнов за рибу гроші! Вам от... Вам от аби сісти...

Роман заніс стільці в залу і поставив коло столу. Хазяйновито огледів сам стіл: там стояли стандартні новорічні наїдки — олів'є, оселедець, бутерброди з несправжньою ікрою, декілька

пляшок «Фанти». Роман ще порахував ложки та виделки — чи хоч усім вистачить?

Коло стола стояла святково вбрана ялинка з увімкненими китайськими гірляндами, з-за неї з-під вікна виглядав Лізин синтезатор, також громіздкі динаміки, комп'ютер, чи щось на кшталт того, і купа недбало розкиданих шнурів.

Ліза і Дмитрович продовжували кричати, махаючи руками — Дмитрович на кріслі коло вимкненого телика, Ліза всілась, склавши ноги, на дивані.

— Джим Шарп, «Від диктатури до демократії», керовані революції, — піднявши вказівний палець, проголошував Дмитрович.

— А вам би танками! — контратакувала Ліза. — Танками все... от все розкатати, — почала завзято показувати руками, як танки розкатують все, — отак. І пахана свого всадовити чергового...

— Та вас звели, як баранів! — лютував Дмитрович.

Рома з хвилю дивився на них і врешті, махнувши рукою, повернувся в коридор.

— Бо пахан — це стабільність! — не вгамовувався Дмитрович. — Чешеш? Стабільність! А ваші зараз Придністров'я тутечки втворять, і раденькі.

— Якраз ваш пахан і буде Придністров'я, чи ви думаєте, він тут усіх застроїть, і буде аля! —

Ліза, згорбившись, зобразила щось на зразок бандитської «розпальцовки» і розвела так руками.

— Як ти... — почав було Дмитрович, але Ліза його перебила.

— Шо?

— Як ти така грамотна, так чого ж сама туди не поперла?

— Ох-ох, Дмитрович, з козирів пішов? — вона сердито струснула головою. — Так ти ж сам мене застроїв ще з осені тоді...

— І правильно зробив, — впевнено кивав Дмитрович.

— Все обламав, — зітхнула Ліза трохи якось розпачливо. — Я за свою країну...

— Любіть Оклахому вночі і в обід? — зухвало всміхався той.

Ліза крутнула головою, переборюючи лють.

— Ух!

— Шо? — Дмитрович зловтішався.

— Ух!

— Ну?

— Чемодан, вокзал, Донбас!

Вона зірвалась з місця та вискочила в коридор.

Дмитрович ще з хвилю посидів у самотині, задумавшись, а тоді, розпачливо обхопивши голову руками, тихо мовив:

— Дурень!

— Лізка.

Роман виглядав з дверей коридору, приязно всміхаючись.

— Міг би й впрягтися, між іншим, — буркнула на нього Ліза.

Сама вона стояла в дверях веранди в накинутому на плечі бушлаті та смалила цигарку з фільтром. Обурена — далі нікуди.

— Лізка, заспівай, — мовив хлопець, так само всміхаючись.

Коло нього з'явився Дмитрович, також усміхнений.

— Заспівай, Лізо, — мовив він неголосно.

І в ту ж хвилину чоловіки несподівано почали хором декламувати, так, немов революційну кричалку:

— Лі-за! Заспівай! Лі-за! Заспівай!

Вона почала нехотя всміхатись, а потім зайшла дзвінким сміхом, обхопивши долонею чоло.

Через якусь хвилину чи дві вона вже знов сиділа в залі на дивані, так само склавши ноги, і досить примітивно, але до ладу бренькала на гітарі знайомий тут усім мотив. Чоловіки сиділи коло неї, уважно слухаючи — Дмитрович так само на кріслі,

а Рома коло столу.

Вона почала співати злегка хриплим, але красивим голосом:

— Блискай, зіронько
моя,
Ніч сповзає на поля.
Ти далеко в вишині,
Ти наснилася мені...

Вона співала, час од часу ніяково всміхаючись і поглядаючи на вимкнений телик перед нею, а коли доспівала, то чоловіки голосно заплескали в долоні. Недавня суперечка швидко забулась, немов і не було її, і Ліза швидко відійшла, бо такою вже вона вдалась по натурі.

Трохи перегода вони з Дмитровичем вже весело жартували і розказували якісь дурниці, а тоді всі разом всілись на диван — дивились новорічний випуск програми «Галопом по Європам» з Ігорем Пелихом.

12

Хурделиця поволі замітала віддалене малолюдне село. В призахіднім світлі і снігах все довкола виглядало якось дивно, потойбічно — і розбиті дороги, і розвалюхи на околицях, і миршаві

лісопосадки на краю засніжених полів.

Далеко від Карабутова на станції Дубов'язівка Лізині тато й мама саме всідались по місцях у приміській електричці, і поїзд, торохнувши вагонами, повільно рушив крізь сніг та замети в бік далекої заграви над полями.

— Павлушо, не згадуй при Томі за те, не треба... — мовила несміливо Лізина мама, всівшись коло вікна.

— Про що ти? — спитав той, вкладаючи сумку нагору.

— Про твою лайку з покійним. А то ти не знаєш?

— З кацапом її? Та дуже треба... — Олександрович всівся напроти неї і протер обмерзле вікно долонею — все дно ніц не видно було. — Я їй за того кацапа чортячого хіба не казав спочатку? Так ні ж — всерусь, не підкорюсь! А що вона тепер? Воно аби хоч не лигало так... А то мало того, що з хати все виперло, так... Що вона тепер сама? І до нас не хоче.

— Павлушо.

— Все. Все, — Павло Олександрович, примиряючись, виставив руки. — Мовчу.

До них саме підсів якийсь метушливий чоловік, невисокий, вже в літах, в окулярах та зі стареньким радянським дипломатом, вдягнений в такий же старенький костюм та потерту шкірянку

поверх нього — надто легко, як на такі морози, одягнений, хоча — може, їхав недалеко. Він примостився на сидіння скраєчку і наче одразу став куняти. Якийсь провінційний дідок.

— Ну, ми домовились? — ще неголосно спитала Лізина мама.

— Чого ти в'їлась, Катю? — вивів чоловік, даючи зрозуміти, що розмову завершено.

Катерина Іванівна розвернулася до своєї половини вікна — там просто на рівні її очей красувалась трохи вицвіла вже наліпка з логотипом одного з центральних каналів телебачення на чорному фоні та промовистим написом: «ПОРА зрозуміти: вони брешуть!»

— Ой, що ж це робиться, що ж це робиться? — зітхнула вона сама до себе і заходилась немов знічев'я колупати ту наліпку нігтем.

— Що там робиться? — махнув рукою Павло Олександрович. — Собаки з жиру казяться, от що! Сидять там по своїх Києвах... А! — знов махнув. — Не бери в голову... Перший раз хіба?

— А хіба ж як, товаришу? — раптом розвернувся до нього той злидень, що підсів на станції. — Ви чи по телевізору не бачили, скільки там людей?

— Менше дивитись треба той брехунець... — кинув Павло Олександрович. — Тільки й того, що

каналів нарobili, а послухати нічого, — його раптом наче й самого зацікавила розмова. — Колись був один канал, тільки похорони Політбюро сутками крутили. Затим зробили два, стали сутками рекламу імпорту крутити. Тепер зробили двадцять два, і кожен ума-розуму навчає. Та... Пovoюють і розійдуться, хіба то вперше?

— Павлушо... — осадила його дружина.

— Помовч, — огризнувся той.

— У мене племінниця в Ромнах учитьсЯ, — зауважив чоловічок. — Так оце приїжджала... Каже — вже за Ромнами танки стоять, от як!

ДІМ НА ГОРІ (зима 2004-го)

1

Потяги в цих краях курсували зі сходу на захід і з заходу на схід. А вздовж залізничної лінії в цих краях лежали занедбані сільськогосподарські поля та розкрадені ферми. Богом забуті села доживали свій вік, дороги заростали бур'яном, люди відходили в вічність. А потяги курсували зі сходу на захід і з заходу та на схід.

В домі на горі ніхто не жив уже більше десяти років. Він стояв на самому краю села, над розбитою Дубов'язівською дорогою, на пригірку, тому на нього так ото і казали — «там на горі», або «хата на горі».

В селі навіть побутовало щось на зразок приказки з цього приводу. Наприклад, коли когось не могли довго знайти і допитувались кожного стрічного: «Ти мого Миколи не бачив? Десь завіявся зрання, і пелеху немає!», — то хтось міг відрізати, гидливо скривившись: «Та мо' він на горі вже?», або «Піди там у хаті на горі пошукай». Це мало значити щось на кшталт: «Мо' його вже й на світі нема?».

І це було трохи дивно, адже будь-хто знайомий з матеріалами слідства десятилітньої давності засвідчив би, що в самому «домі на горі» ніхто не помирав. Ті, до кого прирівнювали гіпотетичного Миколу, помирали за десятки кілометрів від дому над розбитою Дубов'язівською дорогою, і ніхто з них не був навіть місцевим за походженням. То чому ж покинуте дворище вперто асоціювалось у селян з якимось мученицьким цвинтарем? Цього, мабуть, ніхто з них не зміг би пояснити.

Зате всі чудово розуміли, чому протягом

останніх десяти чи й більше років дім все рідше йменували за власником, а плели все більше оте безлике «дім на горі». Так відбувалось тому, що селяни забобонно не хотіли згадувати того, хто колись у тому домі жив. А ще, мабуть, зі схожих причин дім і все дворище довкруг нього не спішили непокоїти різноманітні мародери.

Воно так і стояло скорботною пусткою на пригірку край села — обростало кленками та бугилою, кропивою в чоловічий зріст та диким хмелем. Бозна скільки літ тому пофарбована хата лущилась, тріскалась то там, то сям, а зчорнілий шифер на стрісі вкривався згнилим листям та мохом. Те ж саме чинилось і з хлівом, а в зарослий бур'яном сад за хатою навіть дівтора не потикалась красти груші та яблука. Городець заріс пирієм, а стежки вкрилися гнилим листям — те листя сипалося з кленків, груш та яблунь, берізки край городу і вишняків в саду кожної пізньої осені, пронизливий вітер гуркотів віконницями і завивав кімнатами, а дощ пробивав стріху і лився цівками в хату, од чого там, либонь, завше було сиро і затхло.

Либонь — бо насправді мало хто туди потикався. Час од часу розказували про всіляку збитошну дівтору та підлітків, що лазили туди, але зазвичай то були всього лиш брехні та вихваляння.

Навпаки — всі, хто йшов повз те покинуте дворище, зазвичай пришвидшували крок. Хто б то

не був — чи школярі, що спішили зрання до шкільного автобусу (той не заїжджав у саме село через вщент розбиту дорогу), чи старші люди, що поверталися ввечері зі станції пішки через поля. Всі боязко озирались на дворище, всі пришвидшували крок — особливо чогось восени, в ранньому присмерку вечорів.

Спитати б: уже чи розкидали б ту хату гуртом — на біса такі труднощі? Так ні — ніхто не хотів туди потикатись. Так ото — побалакають коли на колгоспному дворі чи в клубі під час зборів, та й махнуть рукою — скоро, мовляв, само впаде. Воно, може, й так — хату псували затяжні осінні дощі, зимові сніги й морози, лютневі відлиги... Сніжними зимами весь двір і хату засипало всуціль — дворища майже не видно було з дороги, а ще колись хтось обмовився, нібито в одному місці з боку саду навіть стріху провалило якоїсь зими.

Насправді — зимою було легше всього, зимою сніг усе якимось... маскував, закривав? Ні в хаті, ні на дворищі майже не залишалось затемнених місцин, звідки чиїсь не видимі з дороги очі могли б пильно стежити, вичікувати.

Навпаки — сніг узимку засипав і двір, і хату, і дорогу край села, все тоді поблискувало, мерехтіло на сонці безгрішною чистотою. І можна було навіть не озиратися, йдучи.